

Ar izrādes „Pielūdzēja Nr.1” režisoru Gundaru Silakaktiņu sarunājas dramaturģe Justīne Kļava

Lugas galvenais varonis Eriks ir romantisko romānu autors. Kā tev šķiet, vai romantiskie romāni ir slikta literatūra un vai Erika bažas par to, ka viņš ir zemās klases autors, ir pamatotas?

Viņš sevi neuzskata par augstvērtīgu autoru. Eriks apzinās, ka ir zemās klases literatūras pārstāvis, bet tajā pašā laikā cenšas no tās izlauzties. Paradokss ir tajā, ka Pegija šos te *lubenistiskos* pekstiņus par Destiniju uztver ļoti tieši un patiesi. Tāpēc viņa ieceļ Eriku Dieva lomā, kas nozīmē to, ka savu mērķi viņš ir sasniedzis. Viņš apzinās, ka tā ir slikta literatūra, un piecus gadus ir strādājis pie sava jaunā romāna „Straujās mašīnas”, kas, kā viņam šķiet, būs šedevrs, kas laužīs priekšstatu par viņu kā par autoru. Traģēdija ir tā, ka arī „Straujās mašīnas” ir slikts romāns.

Tev šķiet, ka tā ir slikta grāmata?

Jā.

Jo?

Tāpēc, ka viņš nespēj izlauzties no Destinijas, no tā rāmja, kurā sevi ielicis. Varu vilkt paralēles arī ar sevi. Man arī ir sava Destinija, un es domāju, ka lielākajai daļai radošo cilvēku ir sava Destinija. Tu dzīvo kaut kādā komforta zonā un nespēj no tās izlauzties. Piemērs – man ir grupa „Ilga”, mēs braucam pa Latviju, dziedam ļoti pazīstamas melodijas, pārsvarā Raimonda Paula, un tu zini, ka tā ir tāda, neteiksim, atražošana, bet tu zini, ka sniedz cilvēkiem to, ko viņi vēlas. Ir kaut kādi brīži, kad tu gribi no tā izlauzties.

Un kas ir tas, kas neļauj? Atkarība no skatītāja, no lasītāja?

Atkarība no labas dzīves. Pateicoties romāniem par Destiniju, Erikam ir laba reputācija, viņš dzīvo ļoti komfortabli, bet radoši kaut kas viņu grauž.

Vai skatītājs un komerciālais pieprasījums nogalina mākslinieciskos eksperimentus?

Te ir jautājums – cik ļoti mani kā mākslinieku ietekmē skatītāju gaume un prasības. Lugā ir tas pats – lasītāja un rakstnieka attiecības tekstā un ārpus tā. Viņi ir viens no otra atkarīgi – lasītājs un rakstnieks, kuri viens no otra barojas. Būtībā Eriks vēlas izbēgt, bet viņu tur iztēle. Viņš ir kā savas iztēles gūsteknis.

Kurš no kura ir vairāk atkarīgs? Kurš ir varmāka un kurš ir upuris?

Abi divi. Tur nevar novilkt konkrētu robežu. Eriks ir atkarīgs no zālēm, bet Pegija vēlas, lai viņš uzraksta tikai viņai veltītu romānu. Bet tajā pašā laikā arī viņam iedegas rakstnieka patmīlība. Viņš ar to dzīvo.

Runājot par Pegijas un Erika attiecībām, vai, tavuprāt, teātra veidotājs vai rakstnieks, kurš apzināti apmierina skatītāja vai lasītāja gaidas, nodod savu profesiju? Vai varbūt tieši piepilda to?

Eriks sevi nodod. Bet te mēs atkal atgriezāties pie jautājuma - ja tu gribi dzīvot ar domu, ka esi liels mākslinieks, un ignorēt savas vajadzības, es domāju fiziskās – paēst, apģērbties, cik ilgi tu spēj tādā līmenī dzīvot? Ir kaut kādas lietas, kas tevi piespiež izdarīt kompromisus.

Vai tev ir versijas par to, kā atrast šo kompromisu?

Es, protams, esmu labā situācijā, jo varu vienreiz gadā iestudēt izrādi un nedomāt par to, kā man dzīvot un no kā eksistēt. Ar tiem kompromisiem ir tā - ja izdarīsi kompromisu, vai tu sevi nodosi kā mākslinieku, vai tieši pretēji – iegūsi? Un man ir reizes, kad tieši ar kompromisu es iegūstu. Bet ir, protams, cits viedoklis un citas metodes. Es vēl pagaidām esmu meklējumos.

Lugā ir vieta, kurā Pegija ļoti saniknojas, kad Eriks savu Destinijas romānu sēriju nosauc par biznesu. Viņa saka: „Tikpat labi tu varētu sevi saukt par mauku.”

Jā. Principā Eriks ir prostitūta. Viņš pārdodas un dara to apzināti. Kad izgāzīsies „Straujās mašīnas”, viņš atgriezīsies pie Destinijas.

Kāpēc tu domā, ka „Straujās mašīnas” izgāzīsies? Man liekas, ka tā ir nenormāli forša ideja – automašīnu zagļa apziņas plūsma.

Tas viss, protams, ir ļoti skaisti, bet pārsvarā uz teātri nāk sievietes, lasītājas ir sievietes. Mēs varam drusciņ citādāku to viņa lasītāja portretu būvēt, bet tāpat, neatkarīgi, vai tā ir Pegija vai kāds cits, mēs nonākam pie tā, ka sieviete šos romānus uztvers daudz jūtīgāk un jutekliskāk. Eriks kā vīrietis domā, ka uzrakstīs tādu brutālu, skarbu romānu un pēkšņi atradīs vīriešu kārtas lasītāju, kurš viņu sapratīs un sajūtīs. Es domāju, ka nē. Katrā gadījumā tādos panākumus, kā līdz šim, viņš negūs. Un no tā izriet tas, ka viņš atgriezīsies pie romāniem par Destiniju. Viņš ir atkarīgais.

Romāni par Destiniju ir vienīgā skaistuma atblāzma Pegijas dzīvē. Tiklīdz Eriks sāk attēlot dzīvi tādu, kāda tā ir – fragmentāra un nesaprotama...

Viņa negrib to pieņemt.

Viņa grib, lai tiek uzturēta dzīva ilūzija par skaisto un cēlo. Vai teātra veidotāju uzdevums arī ir uzturēt ilūziju par dzīves skaistumu?

Teātris, tāpat kā māksla vispār, ir iespēja atgriezties pie pirmatnējām kauna izjūtām – pie sajūsmas gaviļēm, sapņiem un vispārpieņemtām ilūzijām. Teātris ir iztēles bērns. Es domāju, ka ir vajadzīga iespēja atnākt, sajūst, atrast un piedzīvot brīnumu. Ne vienmēr tas brīnums būs komfortabls. Bet tieši ar to teātris ir skaists. Un šajā gadījumā ir tāpat - tās ir ļoti smalkas vibrācijas un ļoti sarežģīti uzdevumi aktieriem.

Bet, par to realitāti runājot, kad sāka attīstīties kino, liela daļa cilvēku uz kino gāja tikai tāpēc, lai aizbēgtu no realitātes. Es kaut kur lasīju, ka bija tāds lērums sievietēm, kuras gāja skatīties romantisko kino un dzīvoja tikai ar to, ar tām sajūtām. Pegija pieņem Erika rakstīto par īstenību. Realitātē viņai ir ļoti spēcīga racionālā domāšana, bet nav emocionālās puses. Caur Erika romāniem viņa notver emocionālo pusi, viņa to iegūst. Iztēlē viņa visu izdzīvo.

Lugā ir vieta, kurā Pegija, aprūpējot Eriku, sauc sevi par mammu. Kā tev šķiet, vai teātra attiecības ar skatītājiem arī ir mātes un bērna attiecības, un kurš kuru audzina?

Teātris nekad neuzņemsies audzināšanas funkcijas. Nav tālu jāskatās - cik nav bijuši piemēri, kad ir mēģināts ietekmēt skatītāju, un šķiet, ka kaut kas eskalēsies, bet viss pa tukšo. Skatītājs un tāpat arī lasītājs pieprasa, uzstāj, dusmojas, ja nenotiek pēc viņa prāta.

Tad tās ir varas attiecības, kā Pegijai ar Eriku?

Tieši tā - kurš kuru.

Vai, veidojot izrādes, tu izjūti spiedienu no skatītājiem, piedomā pie tā, kas viņiem varētu nepatikt?

Nē. Es primāri domāju par materiālu, par darbu un tikai vēlāk, izvērtējot visus mākslinieciskās izteiksmes līdzekļus, ielieku to kontekstā ar sevi, jo varbūt kādu citu uzrunās tas pats, kas mani. Izrādes es būvēju, sarunājoties ar sevi.

Vai, tavuprāt, Latvijas teātra skatītājs ir vardarbīga būtne, kā Pegija?

Ir gadījumi, kad jā. Nu, piemēram, saistībā ar Latvijas Nacionālo simfonisko orķestri. Bija tēls Lenesons¹. Tas tika mainīts. Kāda ažiotaža ap to tika sacelta! Un es nodomāju: „Kas tas par vājprātu?” Te arī ir uzskatāms piemērs tam, ka skatītājs pieprasa. Māte šo tēlu nesaprata, nesaprata mērķi, kam tas ir domāts. Turklāt nevienā brīdī nejaudāja bērna viedokli. Pieaugušais nosprieda, ka tas nav vajadzīgs. Vēl ir situācijas, kad skatītājs nesaprot ieceri un pieprasa mainīt izrādes virzību. Publikas izpratne un prasības ietekmē. Ir neskaitāmi gadījumi, kuros izrādi nenoskatās līdz galam un aiziet, demonstratīvi aizcērtot durvis. Kā uz to reaģēt? Skatītājam nepatīk, ja viņš sajūt manipulācijas ar viņa izpratni. Viņš to nepieņem. Viņam ir savs priekšstats, savs redzējums.

Pegijasprāt, labs rakstnieks ir tāds, kurš liek viņai justies ieliksmotai. Kā tev šķiet, kas ir labs rakstnieks vai labs režisors?

Labs režisors ir tas, kurš spēj izraisīt emocijas, ievibrēt manī kaut kādas zemapziņas dzīles, un es vairs nedomāju par to, kā šī izrāde ir būvēta, bet ļaujos tai, līdzpārdzīvoju. Tādi brīži ir reti, bet, kad tie notiek, tas ir fantastiski.

Kurš kuram ir vairāk vajadzīgs – teātris skatītājam vai skatītājs teātrim?

Abi. Bet primāri teātrim ir vajadzīgs skatītājs. Bez skatītāja nevar piedzimt izrāde. Bez skatītāja nevar piedzimt emocijas, nianses, pie kurām mēs darba gaitā esam strādājuši. Tāpēc skatītājs ir ļoti būtisks. Strādājot pie materiāla, mēs varam tikai mēģināt nojaust skatītāja reakciju, bet noteikt to pilnībā nevaram. Mēs esam tādi mīklu minētāji - ķeram, grābjam un cenšamies uzminēt. Citreiz trāpām, bet citreiz ne. Arī Pegija un Eriks nevar viens bez otra. Viņi ir saplūduši, kā viens vesels. Un te arī ir atbilde uz to, ka skatītājs nevar bez teātra un teātris bez skatītāja.

Pegija apvairo Eriku krāpšanā, kaut gan pati krāpjas – aizkrāso rupjos vārdus Erika manuskriptā. Kurš, tavuprāt, krāpjas vairāk?

Te ir jautājums par izdzīvošanu. Erikam galvenais ir atgūt spēkus un izdzīvot esošajā situācijai. Pegijai primārais ir romāns. Jautājums ir, kurš uzvarēs – lasītājs vai rakstnieks. Būtībā tā ir mūžīgā cīņa. Krāpnieki un meļi ir abi divi. Tur nevar novilkēt robežu.

Vai šis toksiskās lasītāja/rakstnieka vai režisora/skatītāja attiecības ir iespējams pārvērst draugu attiecībās?

Labāk nevajag. Tieši šajā cīņā ir skaistums, tur rodas tie skaistie mirkli. Draugu attiecības tur nevajag. Un es domāju, ka tas nemaz nav iespējams.

Pegija dievina Eriku. Viņa nemitīgi uzsver to, cik īpašs viņš ir savas rakstītprasmes dēļ. Kā tev šķiet, mūsdienu sabiedrībā mākslinieks aizvien ir kaut kas īpašs?

Es domāju, ka tas ir kaut kas īpašs. Ja mākslinieks spēj radīt mākslas darbu, ar kuru cilvēki identificējas, tā ir dāvana, kas jāizmanto.

Manuprāt, Pegija ceļ Eriku uz pjedestāla, bet tik labs viņš nemaz nav.

Tur jau tā lieta, tur tas interesants - Eriks nav labs, bet Pegija spēj viņā iedvest ticību, neskatoties uz tiem vienkāršajiem romāniem – lubenēm. Viņa ar to dzīvo. Un tad ir jautājums – tas ir slikti vai labi? Es nerodu nekādu pretrunu tajā, ka viņa spēj ar to dzīvot, spēj sajust romantisko garu, neskatoties uz realitāti. Man šķiet, ka pašam autoram tas glaimo – viņš var kādam palīdzēt.

Patiesībā vienīgais, kas Eriku padara īpašu, ir viņa lasītāji.

Tieši tā. Tādas *pegijas* ir daudz. Un no tā Eriks arī dzīvo.

Lugā ir vietas, kurās Pegija ļoti vēlas būt noderīga ar dažādiem padomiem...

Un vienā reizē arī tiek uzklausīta! Viņa priecājas un līdzdarbojas.

Tu ņem vērā citu cilvēku padomus?

Esmu atvērts idejām, kritikai, jebkam. Protams, man to visu vajag apdomāt ar savu redzējumu. Bet arī darba procesā, ja aktieriem ir kādas idejas un viņi līdzdarbojas, es tikai priecājos.

Vai tev šķiet, ka sabiedrība, tāpat kā Pegija, piespiež māksliniekus radīt to, ko viņi sagaida? Un ar kādiem instrumentiem?

Tikai ar finansējumu. Materiālā puse, slava – tas piespiež autorus pakļauties. Citu instrumentu nav.

Galvenais, kas mūs attur no mākslinieciskiem eksperimentiem, esam mēs paši vai tomēr skatītājs?

Vai mēs kā mākslinieki baidāmies eksperimentēt?

Jā. Vai mēs esam Eriks?

Nē, man gribētos cerēt, ka mēs tādi neesam. Es domāju, ka mēs meklējam eksperimentus un mākslinieciskos izteiksmes līdzekļus, ar kuriem varam ietekmēt skatītāju prātus un sirdis.

ⁱ 2016. gada septembrī Latvijas Nacionālā simfoniskā orķestra bērnu programmas galvenais tēls LeNeSons tika vizuāli mainīts, kas izraisīja skatītāju sašutumu.
<http://www.delfi.lv/aculiecinieks/news/witness/mironim-lidzigs-tels-saraudina-liso-bernu-koncerta-mazakos-apmekletajus.d?id=47949241>